

DISSENY I DESENVOLUPAMENT D'UN PROGRAMA D'EDUCACIÓ EMOCIONAL EN UN CENTRE EDUCATIU

Meritxell Obiols Soler
Col·legi La Salle Bonanova (Barcelona)

RESUM

La present comunicació descriu el procés de desenvolupament d'un programa d'Educació Emocional en les etapes de primària i secundària del Col·legi La Salle Bonanova, situat a Barcelona. Aquesta experiència resulta totalment innovadora dintre de l'àmbit educatiu, havent-se potenciat la formació del professorat i l'aplicació del programa amb l'alumnat de les esmentades etapes. La nostra experiència presenta avui en dia una base que podem considerar estable i sòlida, i mostra una bona perspectiva de futur, ja que s'ha acceptat com una línia a consolidar en el nostre centre i en els centres que formen part de la mateixa institució a la resta de Catalunya.

Paraules clau: *Educació Emocional, Disseny de programes, Desenvolupament de programes.*

Emmarquem aquesta exposició en el Col·legi La Salle Bonanova, situat a Barcelona. És un centre concertat que compta amb uns 1600 alumnes, repartits entre primària (5 línies), secundària (4 línies) i batxillerat (5 línies), disposant d'un claustre format per 92 docents.

L'experiència que presentem ha suposat la introducció d'un programa d'educació emocional, adreçat actualment a tots els nivells de primària i secundària. Aquesta experiència resulta totalment innovadora dintre de l'àmbit educatiu i en aquests moments es troba en fase de desenvolupament, potenciant la formació del professorat i l'aplicació del programa amb l'alumnat de les esmentades etapes.

Actualment, el nostre centre contempla l'educació emocional en el Caràcter Propi, el Projecte Educatiu de Centre, el Pla Anual de cada curs acadèmic i s'ha incorporat en el Pla d'Avaluació Interna 2003-2005. Aquesta experiència presenta avui en dia una base que podem començar a considerar estable i sòlida, i té una bona perspectiva de futur, ja que s'ha acceptat com una línia a consolidar en el nostre centre i en els centres que formen part de la mateixa institució a la resta de Catalunya.

Antecedents

El punt de partida d'aquesta experiència se situa a l'any 1999. El director del centre en aquell moment, durant les reunions de claustre, ens començà a introduir el concepte d'**intel·ligència emocional**, un concepte que havia irromput amb força en el món empresarial i que començava a introduir-se en altres àmbits. L'educació era un d'ells. Ens justificà la necessitat de fomentar el creixement emocional dels nostres alumnes, amb vistes a aconseguir la tan desitjada educació integral.

En el nostre cas, el model d'intervenció i avaluació correspon al model de programes, entenent per programa un pla d'acció encaminat a assolir fites que considerem valuoses. Aquest pla d'acció no apareix per casualitat, sinó que respon a unes **necessitats** que el professorat del centre estem detectant cada vegada amb més freqüència i que fan referència a:

1. Existència d'importantes llacunes emocionals en l'alumnat. Aquestes llacunes són conseqüència de múltiples factors: poca dedicació dels pares als seus fills per motius laborals,

manca de patrons de conducta, pares separats, societat que promou el consum de tot tipus i fomenta l'agressivitat, etc.

2. Necessitat del professorat de resituar-nos, professionalment i personalment, enfront les noves demandes educatives.

3. Buit en la formació del professorat respecte l'educació de les emocions dels alumnes, imprescindible si volem aconseguir una veritable educació integral.

4. Necessitat de materials aplicables dins l'aula.

Tots aquests aspectes provoquen, de forma quasi espontània, la consciència de la necessitat d'introduir el treball de les emocions en l'alumnat i de preparar-nos emocionalment com a docents per rebre aquest nou tipus d'alumnes, duent a terme aquesta tasca, cada vegada més complexa i que exigeix una major implicació del professorat.

Els **objectius** fonamentals del programa són:

- Conèixer millor les pròpies emocions i les dels altres.
- Regular les pròpies emocions.
- Desenvolupar una major competència emocional.
- Desenvolupar l'habilitat d'automotivar-se.
- Adoptar una actitud positiva davant la vida.

Formació del professorat

Arran dels missatges transmesos per part del director del nostre centre en aquells moments, alguns professors i professores, intuïnt la rellevància del tema, sentim la necessitat de formar-nos al respecte i per aquesta raó decidim assistir a cursos d'intel·ligència emocional, a més d'anar descobrint la bibliografia sorgida al respecte.

Els tutors de 4t d'ESO decidim incorporar l'educació emocional a les nostres tutories grupals durant el **curs 2000-2001**. Iniciem aquest procés de forma experimental, seleccionant de la bibliografia existent en el mercat (escassa en aquells moments), el material didàctic que vam creure més oportú i més pràctic per aplicar en el nostre context. L'experiència va resultar molt positiva i gratificant, tant per nosaltres com per als nostres alumnes.

En vista dels resultats, decidim repetir l'experiència durant el següent **curs 2001-2002**, tot i que aquesta vegada amb un material didàctic destinat a alumnes de secundària, ja que el material aplicat durant el primer curs anava adreçat fonamentalment a alumnes de batxillerat, tot i que no per això vam tenir majors dificultats.

Aquesta vegada, la nostra formació no va ser autodidacta com durant el primer curs d'aplicació, sinó que va venir de la mà del mateix coordinador del programa d'Educació Emocional Emocional que estàvem aplicant, el Dr. Rafel Bisquerra, catedràtic de la Universitat de Barcelona i coordinador del GROU (Grup de Recerca en Orientació Psicopedagògica). Ens vam posar en contacte amb ell i li plantejàrem la necessitat de formar-nos per aplicar amb certes garanties el programa que el seu grup d'investigació havia elaborat.

Així doncs, durant el primer trimestre del curs 2001-2002, trimestre en el qual vam aplicar el programa, anàvem rebent aquesta formació, aprofitant l'hora de reunió setmanal de la qual disposem els tutors d'un mateix nivell. Aquesta formació, en paral·lel amb l'aplicació del programa amb els nostres alumnes, ens permeté anar resolent els nostres dubtes sobre la marxa, així com plantejar suggeriments o propostes de millora. Fou un ajut inestimable per tornar a repetir amb èxit aquest procés d'aplicació del programa d'Educació Emocional per segon any consecutiu.

Al finalitzar el trimestre i després d'avaluar els resultats, els tutors de 4t d'ESO vam concloure que, per assegurar l'educació emocional dels nostres alumnes, seria necessari aplicar aquest programa de forma seqüencial a tota la primària i secundària. La nostra aportació a l'educació emocional de l'alumnat, si al llarg de tota l'escolaritat obligatòria es

limitava a aquests tres mesos, era pràcticament nul·la. Per aquesta raó, vam proposar a la direcció del centre la necessitat de sistematitzar el procés d'educació emocional.

Es va fer una primera presentació del tema al professorat i es va suggerir la possibilitat de realitzar un curs de formació en educació emocional, aportant, a més, els arguments pels quals apostàvem els tutors que havíem aplicat el programa. A tal efecte, s'organitzaren durant el mes de setembre del **curs 2002-2003** dues jornades matinals d'introducció a l'educació emocional, impartides per la mateixa persona que ens havia format als tutors de 4t d'ESO durant el curs anterior. Per a la part pràctica d'aquestes jornades, es distribuí el professorat en dos grups, corresponents a primària i secundària, i s'aplicaren diverses activitats d'educació emocional. La dinàmica del grup de primària fou conduïda per la coordinadora del projecte d'educació emocional i tutora de 4t d'ESO del mateix centre, i la dinàmica de secundària pel Dr. Rafel Bisquerra.

Finalitzades aquestes jornades, la direcció del centre manifestà al claustre el seu interès per introduir l'educació emocional. Per això, es volia facilitar al màxim aquesta formació, que s'impartiria en el mateix centre al finalitzar l'horari lectiu. Seria un curs de 15 hores, adreçat a tot el professorat de primària i secundària interessat en el tema, i formaria part de les 30 hores de formació que cal realitzar anualment.

27 docents de primària i 8 de secundària van acceptar rebre formació en educació emocional i decidírem dur a terme aquest projecte de formació, que es realitzà durant el primer trimestre del curs. Aquesta formació fou impartida per dos membres del GROP. A partir d'aquest punt, el següent pas, en el qual ens trobem actualment, consisteix en l'aplicació del programa d'Educació Emocional.

A mitjans del mes de febrer del curs 2002-2003 vam fer una sessió de seguiment del programa. Van sorgir molts dubtes i es plantejà a direcció la necessitat de facilitar temps per permetre la coordinació entre els docents del mateix nivell. Per altra part, es suggerí que si es pretén consolidar l'educació emocional com a línia pedagògica del centre, hauria d'aplicar-se de forma obligatòria en tots els nivells i en totes les classes. Així doncs, vam acordar que, si l'experiència puntual d'aquest curs escolar funcionava satisfactòriament, el següent pas hauria de ser la implantació definitiva.

Durant el **curs 2003-2004** alguns docents van continuar aquesta formació fora del centre. La coordinadora del projecte s'oferí a impartir sessions a tota la primària, a sol·licitud del propi professorat interessat, amb la intenció de mostrar la metodologia pròpia de l'educació emocional i es van lliurar nous dossiers d'activitats, per ampliar la varietat d'activitats on escollir.

L'èxit d'aquestes sessions conduïdes per la coordinadora del projecte incrementà la demanda del professorat de primària, malgrat que la coordinadora en qüestió es va haver d'ajustar a les possibilitats del seu propi horari lectiu. El fet de comprovar la facilitat de la metodologia emprada i el propi entusiasme demostrat pels alumnes durant les sessions d'educació emocional, va animar el professorat a prendre la iniciativa i a començar a impartir algunes sessions amb els seus propis alumnes.

Arribat aquest punt, es va suggerir aprofitar els cursos d'estiu per continuar rebent formació, permetent així anar aprofundint en la filosofia de l'educació emocional i anar adquirint coneixements, habilitats i confiança per formar emocionalment el nostre alumnat. Mentrestant, vam procurar anar adquirint la bibliografia que sorgida en el mercat sobre educació emocional, que hem anat descobrint i consultant en funció de les nostres necessitats. La coordinadora del projecte s'ha anat encarregant de distribuir aquests llibres, atenent al contingut, entre el professorat al qual li pot resultar de major utilitat.

Durant les jornades de preparació del curs durant el mes de setembre, se celebra una trobada de tots els centres de la institució La Salle Catalunya. Durant aquesta jornada es presenten diversos tallers que exposen les experiències educatives més rellevants de cada

centre. En el curs 2003-2004 es presentaren dos tallers d'educació emocional adreçats al professorat de primària i secundària respectivament, en els quals s'exposà la nostra experiència a La Salle Bonanova en les etapes esmentades. Arran d'aquests tallers, diversos centres ens sol·licitaren informació sobre el tema, bibliografia, activitats i material didàctic.

El present **curs 2004-2005**, vista la creixent demanda de formació en el tema per part del mateix professorat, s'han tornat a repetir els mateixos tallers. L'objectiu és anar motivant el professorat a partir de l'èxit de la nostra pròpia experiència.

Durant el **curs 2006-2007**, se celebraran a Catalunya unes jornades que reuniran a tots els coordinadors de La Salle Espanya. Aquestes jornades es realitzen cada dos anys i s'organitzen cada vegada en una comunitat autònoma diferent. Aquestes trobades bianuals permeten establir un pla de treball a nivell institucional, que després els coordinadors s'encarreguen de dinamitzar en els seus propis centres. Durant el curs 2006-2007 l'eix temàtic serà l'educació emocional, la qual cosa suposarà l'oportunitat de donar a conèixer aquest projecte i motivar la seva aplicació a la resta de centres d'Espanya.

Intervenció de les famílies

El grau d'implicació de les famílies s'ha iniciat amb l'organització de xerrades impartides en el marc de l'**Escola de Pares**.

La primera xerrada, realitzada durant el **curs 2001-2002** anava dirigida especialment als pares amb fills a 3r i 4t d'ESO. La xerrada pretenia donar a conèixer als pares el significat de l'educació emocional, a més de justificar la importància de la seva introducció en els centres educatius i, sobretot, en l'àmbit familiar.

Durant el **curs 2002-2003** es decidí repetir la xerrada. L'exposició pretenia donar a conèixer el concepte, objectius i continguts de l'educació emocional, però principalment pretenia donar pistes pràctiques als pares per educar els seus fills adolescents amb intel·ligència emocional. Hi va haver una part pràctica per posar a prova les estratègies suggerides.

El **curs 2003-2004** es va aprofitar per dirigir aquesta xerrada especialment a pares i mares amb fills a cycle superior de primària i fou acollida amb el mateix interès del curs anterior. L'estructura de la sessió es dividia en tres parts: exposició molt senzilla de les bases de l'educació emocional, estratègies per educar emocionalment els fills i una activitat pràctica.

Durant el present **curs 2004-2005** s'ha organitzat una sessió adreçada a tots els pares i mares, amb una estructura similar a la dels cursos anteriors.

Un altre recurs que hem emprat per formar les famílies ha estat la **revista escolar**, que permet la publicació d'articles divulgatius sobre educació emocional.

Així doncs, l'objectiu de sensibilitzar les famílies sobre la importància de l'educació emocional en tots els àmbits de la vida dels seus fills, creiem haver-lo aconseguit. El propòsit és continuar aquest procés de formació i sensibilització dels pares, dels qual necessitem la seva total implicació per dur a terme amb èxit la tasca que estem empenent amb els seus fills.

L'educació emocional a través de les tutories

L'espai dedicat a la **tutoria grupal** s'ha revelat com l'espai ideal en el nostre context. A 4t d'ESO ha estat el quart any que s'ha aplicat un programa d'Educació Emocional, amb activitats extretes bàsicament del material elaborat pel GROU. Per introduir aquest programa, primer es va suggerir la idea de començar a treballar aquest tema durant l'hora de tutoria de 4t d'ESO, proposta que va ser acceptada per la direcció del nostre centre.

Durant el **curs 2000-2001** vam treballar amb el material didàctic que vam trobar sobre aquest tema, molt escàs en aquells moments, tot i que molt vàlid. El vam treballar en forma de fitxes que anàvem repartint als alumnes a cada sessió. Les sessions, per la nostra recent

introducció en el tema, la nostra experiència en aquest tipus de dinàmiques i per limitacions d'espai a les aules, eren bàsicament cognitives.

Durant el **curs 2001-2002** vam decidir preparar un dossier amb les activitats que ens van semblar més adients i vam utilitzar un material didàctic pensat per a alumnes de 2n cicle d'ESO, que vam aplicar durant l'hora de tutoria del primer trimestre.

Arribat el **curs 2002-2003** es van aplicar les activitats millor avaluades del curs anterior i es van introduir les correccions oportunes. La resta de professorat interessat en el tema, bàsicament pertanyent a primària, va començar a aplicar el programa d'educació emocional amb els seus alumnes, utilitzant el material adequat al seu nivell, material que la coordinadora es va encarregar de preparar i de fer arribar a tot el professorat. A petició del professorat de primària, s'organitzaren unes sessions de presentació del material de cada cicle, en el qual s'explicà el procediment a seguir per posar-lo en pràctica amb l'alumnat.

Al llarg del **curs 2003-2004**, els tutors de 4t d'ESO, amb més experiència i major coneixement sobre el tema, vam preparar noves activitats, aquesta vegada molt més vivencials i lúdiques. L'acollida per part dels alumnes va ser excepcional i, arribat aquest punt, vam decidir fixar aquest material com a pràcticament definitiu. Després de quatre anys tantejant materials, activitats, diferents metodologies, creiem haver obtingut el tipus de programa que buscàvem: vivencial, motivador i molt efectiu.

En el cas de primària, durant aquest curs es va produir un important avenç en el tema, degut a les sessions impartides per la coordinadora a petició del professorat, tal com comentàvem en paràgrafs anteriors. El tipus d'activitats aplicades seguien la mateixa filosofia de les activitats posades en pràctica a secundària, és a dir, activitats vivencials i motivadores. Això va suposar que el propi alumnat de primària demanés als seus tutors fer més sessions d'educació emocional.

Convé assenyalar que el centre disposa d'un material propi, publicat i seqüenciat per a tota la primària, que treballa les normes de convivència. Durant el curs 2003-2004 es decidí reeditar aquest material, incorporant el treball de l'educació emocional. Vam tenir reunions periòdiques de coordinació amb la resta de grups que han col·laborat en la reedició d'aquesta col·lecció, pertanyents a diferents centres de la mateixa institució, i que treballen altres àmbits relacionats amb els valors. El nostre objectiu és la publicació d'una col·lecció destinada a potenciar l'educació emocional i l'educació en valors.

Durant el mes de setembre del present curs 2004-2005 va sortir a la venda el primer quadern de la col·lecció, adreçat a alumnes de 1r de primària. La resta de quaderns es publicaran el mes de setembre del proper curs 2005-2006, recollits sota el títol de ***Si us plau. Educació emocional i educació en valors*** i també seran traduïts al castellà. D'aquesta manera, a partir del **curs 2005-2006**, a l'etapa de primària dels centres de La Salle Catalunya s'impartirà formació en educació emocional a tot l'alumnat .

Conclusions

Al llarg d'aquesta comunicació hem anat descrivint l'impacte produït durant el procés d'introducció i desenvolupament de l'educació emocional en el nostre centre, mitjançant el qual hem pogut extreure les següents conclusions:

En primer lloc, podem observar que estem parlant d'un **procés de recerca molt llarg**, que s'ha anat ampliant durant un període de 5 anys. I tenint en compte que estem parlant de la implementació d'un programa, no és un procés que hagi finalitzat, sinó que continua desenvolupant-se en l'actualitat.

La **implementació del programa ha estat progressiva i creixent**. El nombre d'iniciatives que s'han anat duent a la pràctica ha anat augmentant de forma evident, així com el nombre de persones que, voluntàriament, s'hi han anat implicant. Això ha suposat anar fent

un **sistema de sensibilització** de cadascun dels estaments del centre abans de donar pas a qualsevol tipus d'iniciativa i convidar a la participació.

Considerem que ha resultat molt positiu **informar regularment la direcció del centre** sobre el procés de desenvolupament del programa d'educació emocional. Aquestes reunions amb la direcció han fomentat la seva major implicació al fer-los coneixedors de la feina feta, dels beneficis obtinguts i dels objectius assolits. També s'han aprofitat aquestes reunions per suggerir noves iniciatives per tirar endavant aquest projecte.

Les **iniciatives amb el professorat** han funcionat de forma semblant a les propostes fetes a direcció. És el coordinador del programa qui ha de donar el primer pas i generar la motivació del professorat facilitant la feina al màxim.

El desenvolupament del programa s'ha anat fent realitat a mesura que el professorat s'ha anat interessant pel tema i ha volgut rebre formació. La **formació** ha permès al professorat adquirir una sèrie de coneixements teòrics i pràctics que els ha generat major seguretat i confiança per dur a terme aquest tipus de treball amb els seus alumnes.

L'opció de **respectar el ritme d'implicació del professorat** ha alentit el procés de difusió del programa, però els avanços s'han fet comptant amb la seva convicció i disposició voluntària, per la qual cosa el risc de rebuig vers el programa d'educació emocional ha estat inexistent al llarg de tot el procés.

Hem comprovat que el resultat de l'aplicació del **programa d'educació emocional** pot variar força d'un any a l'altre depenent del grup d'alumnes amb qui l'has de dinamitzar. Tenint en compte que per fer aquest tipus de dinàmiques vivencials és aconsellable que hi hagi un cert clima de confiança entre els alumnes, així com també entre ells i el tutor o tutora, si aquestes condicions prèvies no es donen, és millor optar per aprofitar-se de la flexibilitat que ofereix el programa i aplicar activitats que s'adaptin millor a les necessitats del grup.

Ha resultat positiu anar escrivint **articles per a la revista del col·legi** per familiaritzar el professorat, l'alumnat i les famílies sobre aspectes diversos relacionats amb l'educació emocional.

Les **xerrades a l'Escola de Pares** han procurat oferir estratègies senzilles i fàcilment aplicables, per a què els pares i mares vegin possible intentar portar-les a la pràctica amb els seus fills. També hem apostat per incloure sempre alguna dinàmica participativa per fomentar el diàleg i l'intercanvi d'opinions entre pares i mares. L'objectiu final d'aquestes xerrades mai no és fer sentir culpables als pares per no fer les coses prou bé, sinó que surtin de la xerrada amb ganes de ser uns bons pares i mares.

Bibliografia

- Bisquerra, R. (2000). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Praxis.
- Carpena, A. (2001): *Educació socioemocional a primària*. Barcelona. Eumo.
- Feldman, J. R. (2002). *Autoestima ¿Cómo desarrollarla?*. Madrid: Narcea.
- Güell Barceló, M., Muñoz, J. (2000), *Desconócete a ti mismo. Programa de alfabetización emocional*. Barcelona: Paidós.
- Morató, J. i Vázquez, J.C. (2004). *Si us plau: Educació emocional i en valors*. Barcelona: Claret.
- Obiols, M. (2004). Un programa de educación emocional en la ESO. A M. Álvarez i R. Bisquerra, *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona: Praxis.
- Pascual, V. i Cuadrado, M. (Coord.). (2001). *Educación emocional. Programa de actividades para la Educación Secundaria Obligatoria*. Barcelona: Ciss-Praxis.
- Renom, A. (Coord.). (2003). *Educación emocional. Programa de actividades para la Educación Primaria*. Barcelona: Ciss-Praxis.